

COSTIN MURGESCU, ISTORIC AL ECONOMIEI ROMÂNEȘTI

Edith-Mihaela DOBRESCU¹

edithdobrescu@gmail.com

ABSTRACT: The paper presents the remarkable personality and scientific work of professor and researcher Costin Murgescu. „The Development of Economic Ideas among the Romanians” is Costin Murgescu’s main work, his important contribution to Romanian Economic Science, which, according to his own confessions is a „vertical approach” of the fundamentals of the patrimony of the national economic-social thought, but – we would say – it is based on facts occurring horizontally. Costin Murgescu treated Economic History, understood as a frontier discipline, in an overarching manner, as part of the History of National Economy and the History of Economic Thought. În our opinion, Costin Murgescu’s perspective on the history of Romanian economy is directed towards the present, as he has an understanding of the past from the perspective of its significance for the present day.

KEYWORDS: Costin Murgescu, Economic History, History of Economic Thought

Remarcabila personalitate și operă științifică a profesorului și cercetătorului Costin Murgescu este elogiată nedisimulat de contemporanii care l-au cunoscut în semn de pioasă admirație și adâncă recunoștință. Numit fie „aristocrat al spiritului românesc”², fie economist „de factură enciclopedică, de vastă cultură, echilibrată de un umor și bun simț fermecătoare, aliate cu un simț al relativului și o modestie rar întâlnite”³, fie economistul care în secolul nostru a scris într-o limbă română elegantă și fermecătoare⁴,

¹ Cercetător științific grad III, Institutul de Economie Mondială; membru titular al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române.

² Nicolae Nistorescu, *Reflecție tulburătoare asupra destinului românesc*, în Costin Murgescu, „Drumurile unității românești”, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 15.

³ George Virgil Stoenescu, *Costin Murgescu sau fascinația interdisciplinarității*, în *op. cit.*, p. 17

⁴ Tudorel Postolache, *Nevoia de Murgescu*, în *op. cit.*, p. 9.

el rămâne pentru posteritate unul dintre cei mai reprezentativi exponenți ai lumii economice românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Apreciat de către unul dintre discipolii săi ca fiind „...un mare cărturar umanist, în stilul renaștist al cuvântului, un homo universale”, prin opera lui de căpătâi a realizat o performanță „...greu de egalat în domeniul, o carte minunată în care «On s’installe dans ce livre comme dans une maison. On ne lit pas, on l’habite!»”⁵.

Și în anii ce au urmat momentului decembrie 1989, în primii ani ai zburcinatei și, uneori inconsecvente, tranziții a economiei românești către economia de piață funcțională, numeroase personalități au resimțit lipsa discernământului, realismului și culturii economice a profesorului și cercetătorului Costin Murgescu. „Dacă profesorul ar fi trăit, probabil că tranziția românească ar fi arătat altfel” afirma, în anul 1993, Guvernatorul Băncii Naționale a României, Mugur Isărescu⁶.

„Mersul ideilor economice la români”⁷ constituie opera principală a lui Costin Murgescu, contribuția sa de seamă la știința economică românească, care, după propriile mărturisiri este „o abordare pe verticală” a pieselor de rezistență ale patrimoniului cugetării economico-sociale naționale⁸, dar – am spune noi – bazată pe fapte desfășurate pe orizontală. Iar delimitarea cronologică a ideilor și faptelor economice abordate și analizate, urmează doar relativ expunerea cronologică. Sub acest aspect el precizează că aceasta, respectiv cronologia, „...trebuie luată sub beneficiu de inventar. Nici un mare eveniment din istorie nu începe și nu se încheie într-o zi”⁹. Presupune acumulări, decantări, maturizări și salt.

Lucrarea este concepută în cinci părți. Trei dintre acestea se regăsesc în volumul I, anume: „Trei etape în formarea istoriei gândirii economice”; „Drumul demersului negustoresc”; „Direcția dezvoltării industriale”. În volumul II se regăsesc ultimele două părți, respectiv: „Mersul

⁵ George Virgil Stoenescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 23.

⁶ *Cuvânt către cititor*, în *op. cit.*, p. 7.

⁷ Planul ideatic al mersului gândirii economice la români, este reîntregit prin lucrarea postumă *Drumurile unității românești. Drumul oilor. Drumurile negustorești*, publicată de către Editura Enciclopedică în anul 1996, precum și prin lucrarea *Dunărea în gândirea economică românească*, rămasă neterminată, se află în manuscris în posesia familiei

⁸ Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 13. În continuare, acest volum va fi citat *Mersul...I*.

⁹ Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români*, vol. al II-lea, București, Editura Enciclopedică, 1990 p. 11. În continuare, acest volum va fi citat *Mersul...II*.

gândirii agrare” și „Mersul ideii naționale”. În intențiile profesorului Costin Murgescu, lucrarea ar fi trebuit continuată cu încă o parte în care ar fi urmărit „...demersul clasei muncitoare în mersul ei ascendent, de la primii propagatori ai marxismului și de la opera lui C. Dobrogeanu-Gherea până la făuritorii gândirii comuniste moderne care au marcat trecerea la construcția societății socialiste în România”¹⁰. Pentru această ultimă parte, timpul nu a mai avut răbdare. În vara anului 1989 profesorul Costin Murgescu a trecut în neființă.

În monumentală lucrare, el și-a propus „o biografie a ideilor-forță din gândirea românească și a principalelor etape din evoluția lor în cursul unui secol de istorie modernă”¹¹. Elaborată într-o formă originală¹², lucrarea se constituie într-o sinteză unică, sui-generis a gândirii economice în epoca modernă, o biografie a ideilor și a principalelor etape în transformarea lor istorică. Pe parcursul lucrării, profesorul și cercetătorul Costin Murgescu face o distincție clară între conceptele de gândire economică, teorie economică, doctrină economică și analiză economică, preferând studiul de tip istoria analizei economice – unde accentul cade pe eforturile ideatice de explicare a fenomenelor și faptelor vieții economice. Opțiunea apare perfect motivată dacă avem în vedere cele două concepte fundamentale ale marelui economist Joseph Schumpeter, respectiv, filiația de idei economice științifice și situația clasică.

Istoriei economice, înțeleasă ca disciplină de graniță, Costin Murgescu îi dă un conținut amplu, puțin practicat sub aspect didactic în mediul universitar, anume de istorie a economiei naționale și istorie a gândirii economice¹³, cu precizarea pe care el însuși o face, anume că ideile abordate din cadrul fiecărei etape sunt centrate în jurul personalității care „i-a dat expresia decisivă”¹⁴. Pentru profesorul și cercetătorul Costin Murgescu, personalitățile prezintă interes numai în măsura în care determină etape noi, superioare în progresul unei idei. Din acest sistem de abordare transpore ideea de „situație clasică”, de ruptură, respectiv de salt în gândirea economică.

¹⁰ Costin Murgescu, *Mersul...I*, p. 23–24.

¹¹ *Idem*, p. 12.

¹² Urmărirea filiației de idei pe linia transformării lor istorice, reprezintă un criteriu metodologic care asigură cărții un statut special, care devine evident chiar prin modul de sistematizare a tematicii acesteia

¹³ Costin Murgescu, *MersulII*, p. 5.

¹⁴ *Idem*

Dar *Mersul ideilor economice la români*, în viziunea lui Costin Murgescu, nu se confundă cu o istorie a gândirii economice românești, cum de altfel și el mărturisește: „...în timp ce științele de repetiție leagă faptele de legi, științele de succesiune, în primul rând istoria, le înlănțuie în serii. Legarea faptelor în serii, implică, fără îndoială, evidențierea legăturilor cauzale care determină succesiunea faptelor și a teoriilor”¹⁵. Iar filiația de idei este urmărită în mod evident pe linia transformării lor istorice în fapte economice.

În ceea ce privește istoria economiei românești, Costin Murgescu are o optică, credem, în mod evident îndreptată către contemporaneitate, are o înțelegere a trecutului din perspectiva semnificației lui pentru prezent. Succint, o spune chiar el: „Potrivit adevărului istoric, am ținut seama de faptul că, de la începutul secolului al XIX-lea și până la Al Doilea Război Mondial, în lupta pentru progresul societății românești au fost angajate numeroase clase și forțe sociale, fiecare cu interese și aspirații proprii”. De aceea, continuă acesta, „am căutat să evităm tendința periculoasă de a confunda etapele istorice și de a încerca să punem astfel de acord istoria cu prezentul. O astfel de tendință duce la denaturarea adevărului istoric nu numai cu privire la trecut, dar și cu privire la prezent”¹⁶.

Referitor la procesul de constituire a istoriei economice românești, ca disciplină științifică de graniță, profesorul Costin Murgescu deosebește trei etape¹⁷ diferite din punct de vedere al conținutului și semnificației istorice.

Prima etapă o denuște „preistoria economiei românești” și o identifică sub forma literaturii memorialistice, politice, economice și sociale din epoca de formare a României și a culturii românești moderne, etapă ilustrată apoteotic prin opera marelui spirit de enciclopedist, Ion Ghica. Dar, anterior acestuia, Dinicu Golescu, prin însemnările lui de călătorie pune în evidență permanenta confruntare dintre realitățile cu care luau contact cărturarii români în drumurile lor europene. Era, fără îndoială, un contact tulburător ce evidenția deosebiri dintre o Europă emancipată și realitățile economico-sociale din țările române. Costin Murgescu, în legătură cu opera înnoitoare și transformatoare a lui Dinicu Golescu, aprecia că „«schimbarea la față» a boierului din Golești simbolizează

¹⁵ Costin Murgescu, *Mersul...I*, p. 19–20.

¹⁶ *Idem*, p. 16.

¹⁷ *Ibidem*, p. 20.

procesul renașterii noastre naționale”¹⁸. Dar, dacă Dinicu Golescu, boier emancipat al epocii sale a transmis prin memoriile sale gânduri, impresii și considerații, istoria economică, înțeleasă drept fapte care în înlănțuirea lor au lăsat urme adânci ale devenirii românești, Costin Murgescu nu poate omite activitatea negustorilor care la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea au deschis o importantă și semnificativă fereastră pătrunderii economiei românești în marile circuite comerciale europene. „Cu carele lor de mărfuri – apreciază Costin Murgescu – pe drumuri grele și periculoase, acești negustori au fost pionierii intrării României în Europa și în epoca modernă, ctitori anonimi de societate nouă și de cultură nouă”. Unii dintre ei, abia știutori de carte, nu au lăsat moștenire literară, dar prezența lor în marile centre comerciale este atestată de actele întocmite cu prilejul tranzacțiilor comerciale efectuate la Viena, Leipzig, Trieste, Constantinopol, cu mult înainte de Tratatul de la Adrianopol din 1829¹⁹. Hagi Constantin Pop din Sibiu, fiul său Zenobie, Tudor Tudoran, Nicolae Voicu, nepot al lui Hagi Tudorache sunt numai câțiva dintre cei pe care îi menționează.

A doua etapă a fost numită de profesul Costin Murgescu, „etapa primelor mari acumulări de elemente necesare unei discipline istorice”. Primele mari acumulări au fost oglindite – în opinia profesorului Costin Murgescu – în primul rând prin studiile monografice însoțite de editări și reeditări de documente și de texte, elaborate de Victor Slăvescu și dedicate fie unor momente decisive din procesul de formare a sistemului bancar național, fie unor personalități din gândirea economică a secolului al XIX-lea. O dată cu angajarea sa la Banca Românească, Victor Slăvescu și-a îndreptat toată energia și preocupările pentru cunoașterea realităților și necesităților sistemului bancar românesc. Fără pretenția unei enumerări exhaustive, fie și numai exemplificativ, profesorul Costin Murgescu a remarcat studiile referitoare la băncile comerciale mijlocii, la marile bănci comerciale, Banca Generală Română și activitatea acestora în timpul Primului Război Mondial, Banca Albina din Sibiu, marea finanță din România în vremea Primului Război Mondial, activitatea băncilor comerciale între anii 1914–1919, organizarea creditului în România etc.

Pe lângă toate aceste studii, principala monografie „neegalată până astăzi ca nivel științific și rigoare documentară”²⁰ a fost lucrarea lui Victor

¹⁸ *Ibidem*, p. 32.

¹⁹ *Ibidem*, p. 21 și 20.

²⁰ *Ibidem*, p. 87.

Slăvescu intitulată „Istoricul Băncii Naționale a României (1880–1924)”, publicată prima dată în 1925. În aprecierile sale, Costin Murgescu, consideră că nu pot fi omise nici monografiile, multe dintre ele fiind remarcabile comunicări ținute la Academia Română, ce tratau opera lui Partenie Cosma, Eugeniu Carada, Ion Ghica, Petre Mavrogheni, Dionisie Pop Marțian, Dimitrie A. Sturza, Alexandru D. Moruzi, Nicolae Suțu, Ion Strat ș.a. Pentru aceste monografii, apreciază Costin Murgescu, Victor Slăvescu „Răscolește arhivele spre a umple zonele până atunci albe din istoria economică a țării sau a șterge praful uitării de pe opera economiștilor din secolul al XIX-lea”²¹. În plus, în numai trei ani – 1941–1943 – publică lucrări de istorie a economiei naționale și a gândirii economice care însumează 4.300 pagini tipărite, la care se adaugă cele peste 1.500 pagini ale cursurilor litografiate. În acest sens, apreciază Costin Murgescu, „Fertilitatea lui Victor Slăvescu este uluitoare, iar meritele sale în reînvierea economică a secolului al XIX-lea sunt indiscutabile, chiar dacă tehnicile sale de reeditare sunt discutabile astăzi, iar aprecierile, reconsiderările sale critice și interpretările ideologice nu coincid cu cele pe care aveau să le facă istoricii marxiști după Al Doilea Război Mondial”. Aceasta pentru că Victor Slăvescu „nici nu a intenționat vreodată să dea interpretări marxiste istoriei economice, dominată de bogăția de informare adunată și pusă în circulație spre a reconstitui viața economică a secolului al XIX-lea și a unora dintre principalele ei figuri”²². Iar în domeniul istoriei economiei naționale, opera inedită a lui Victor Slăvescu cuprinde trei lucrări privind finanțele României sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza, în timpul locotenenței domnești și în primul deceniu al domniei lui Carol I, la acestea se adaugă o valoroasă lucrare documentară, extrem de amplă, privind afacerea Stroussberg și o importantă istorie a mișcării socialiste din România în perioada anilor 1881–1918²³. De altfel, opera științifică lui Victor Slăvescu se particularizează în literatura economică de specialitate prin faptul că este mai mare opera inedită decât cea edită, ca număr de pagini și de lucrări științifice de sine stătătoare ²⁴.

²¹ *Ibidem*, p. 90.

²² *Ibidem*, p. 90–91.

²³ *Ibidem*, p. 92.

²⁴ Ștefan Răgălie, *Victor Slăvescu – ultimii ani de viață*, în Iulian Văcărel (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, volumul al V-lea, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 171–173. Victor Slăvescu face precizarea, potrivit mărturiei profesorului Anghel Rugină care i-a fost student, că roadele celor 21 de ani de activitate

Etapa a treia este apreciată de Costin Murgescu ca reprezentând etapa în care istoria economică se constituie definitiv ca știință, fiind așezată în perioada analizată de profesor pe temelile marxismului și reprezentată prin studiile de sinteză istorico-economică, precum și prin elaborarea unui model al reeditărilor de texte și activitatea de pregătire a unei monumentale istorii economice a României – aceasta a fost ca o școală pentru o întreagă generație de specialiști – toate acestea fiind rezultate ale activității lui Gheorghe Zane.

În considerațiile profesorului Costin Murgescu privind „mersul ascendent al cercetărilor de istorie economică”, preliminar au contribuit substanțial istorici consacrați încă din perioada cuprinsă între Primul și Al Doilea Război Mondial, respectiv P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu, A. Oțetea etc., care au „format generațiile postbelice de istorici marxști, ale căror lucrări au dezvoltat în toate direcțiile și cercetările de istorie economică a Patriei. Cercetările efectuate de istorici, ca și de economiști, au căpătat un curs nou datorită triumfului materialismului dialectic și istoric în întreaga gândire românească, ceea ce și-a pus pecetea și asupra disciplinelor de frontieră istorico-economice și filosofico-economice în care au devenit dominante preocupările pentru reflectarea realităților sociale în întreaga lor complexitate, pentru evidențierea factorilor motrici ai mersului înainte al societății, pentru analiza creației economiștilor din trecut priviți nu numai ca purtători de cuvânt al intereselor generale ale societății, dar și ai intereselor specifice ale diferitelor clase și categorii sociale”²⁵.

De-a lungul celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea, analizează prof. Costin Murgescu, prin opera și activitatea sa, Gheorghe Zane a adus o substanțială contribuție la istoria economică și istoria gândirii economice românești. Lucrările sale privind economia Principatelor Române și industria din România în secolul al XIX-lea²⁶ sunt indiscutabil lucrări de referință în literatura de specialitate. Nu poate fi omisă lucrarea monumentală asupra lui Nicolae Bălcescu²⁷, precum și numeroase alte studii scrise și publicate în diferite etape ale unei vieți dedicate în exclusivitate

desfășurate din 1955 și până la sfârșitul vieții s-au concretizat în 20 de titluri de carte conținute în 77 de volume ce însumează 37.500 pagini dactilografiate

²⁵ Costin Murgescu, *Mersul...*, p. 93.

²⁶ Gheorghe Zane, *Economia de schimb în Principatele Române*, București, Editura Casa Școalelor, 1930, respectiv, Gheorghe Zane, *Industria în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei Române, 1970.

²⁷ Gheorghe Zane, *Nicolae Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, Editura Eminescu, 1975

științei. Profesorul Gheorghe Zane s-a înscris cu onoare în galeria celor care au servit știința economică românească, iar viața lui a fost aproape în întregime dedicată științei și cercetării istoriei economice și istoriei gândirii economico-sociale din țara noastră²⁸. Cu toate acestea, prof. Costin Murgescu a considerat exagerată opinia potrivit căreia istoria economică s-a constituit definitiv ca știință urmare a activității și cercetărilor științifice realizate de profesorul Gheorghe Zane.

În întreaga operă a profesorului Costin Murgescu, omul și epoca sunt în relație biunivocă. Epoca, credem noi, poate constitui doar un cadru potențial, dar omul discernе și își alege drumul în viață. Opțiunile critice ale profesorului Costin Murgescu scot mai bine în evidență valoarea perenă a ideilor-forță pe care le-a relevat și afirmat cu tărie de-a lungul întregii sale vieți.

Bibliografie:

- [1] Constantinescu, Nicolae N., *Gheorghe Zane. O viață închinată istoriei și gândirii economice românești*, în Nicolae N. Constantinescu (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 2000, p. 12.
- [2] Murgescu, Costin, *Mersul ideilor economice la români*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 13.
- [3] Murgescu, Costin, *Mersul ideilor economice la români*, vol. al II-lea, București, Editura Enciclopedică, 1990 p. 11.
- [4] Nistorescu, Nicolae, *Reflecție tulburătoare asupra destinului românesc*, în Costin Murgescu, „Drumurile unității românești”, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 15
- [5] Postolache, Tudorel, *Nevoia de Murgescu*, în *op. cit.*, p. 9.
- [6] Răgălie, Ștefan, *Victor Slăvescu – ultimii ani de viață*, în Iulian Văcărel (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, volumul al V-lea, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 171–173.
- [7] Stoenescu, George Virgil, *Costin Murgescu sau fascinația interdisciplinarității*, în *op. cit.*, p. 17.
- [8] Zane, Gheorghe, *Economia de schimb în Principatele Române*, București, Editura Casa Școalelor, 1930.

²⁸ Nicolae N. Constantinescu, *Gheorghe Zane. O viață închinată istoriei și gândirii economice românești*, în Nicolae N. Constantinescu (coordonator), *Studii de istorie economică și istoria gândirii economice*, vol. IV, București, Editura Academiei Române, 2000, p. 12.

- [9] Zane, Gheorghe, *Industria în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, București, Editura Academiei Române, 1970.
- [10] Zane, Gheorghe, *Nicolae Bălcescu. Opera. Omul. Epoca*, București, Editura Eminescu, 1975.